

۱. از جمله برنامه‌های یک انسان مسلمان برای ایجاد جامعه‌ای بر اساس معیار اسلامی کدام است؟ و برای تحقق آن باید چه کار کرد؟

درس نهم

پایه‌های استوار

۱) از جمله برنامه‌های یک انسان مسلمان، مشارکت و تلاش او در ایجاد جامعه‌ای بر اساس معیارهای اسلامی است. از این رو، لازم است ابتدا معیارهای یک تمدن اسلامی را که قرآن کریم و پیشوایان به ما معرفی کرده‌اند، بشناسیم و برای تحقق هرچه بهتر آنها در جامعه، برنامه‌ریزی و تلاش کنیم.

اکنون، در این درس می‌خواهیم به این سؤال پاسخ دهیم که:
معیارهای تمدن اسلامی کدام‌اند و ما باید برای تحقق چه نوع جامعه‌ای تلاش کنیم؟

حسین عیسی پور
منطقه ۳ (دشت زعفران)

۲. گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند تغییر چه چیزی بود؟

۳. .... و ..... پیامبر اکرم (ص) ما را به برخی از معیارهای تمدن مورد نظر اسلام نزدیک می کند.

پاسخ: مطالعه ی قرآن کریم - سیره و روش

۲) گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند تغییر در نگرش انسان ها و تحوّل بنیادین در شیوه زندگی فردی و اجتماعی مردم بود. رسول خدا ﷺ این رسالت بزرگ را از شهر مکه آغاز کرد و سپس با هجرت به مدینه و با کمک یاران خود پایه های یک جامعه دینی را بنا نهاد و حرکت به سوی تمدن اسلامی را آغاز کرد. مطالعه قرآن کریم و سیره و روش آن بزرگوار، ما را به برخی از معیارهای تمدن مورد نظر اسلام می رساند. در اینجا برخی از این معیارها و میزان توجه به آنها را بعد از پیامبر اکرم ﷺ و در تمدنی که به نام اسلام باقی مانده بررسی می نمایم.

معیارهای تمدن اسلامی

۶) ۱- رسول اکرم ﷺ از همان ابتدای دعوت مردم را به یکتاپرستی دعوت کرد و فرمود:

ای مردم بگوئید «معبودی جز الله نیست» تا رستگار شوید.^۱

۲- رسول خدا در کنار دعوت به توحید، افق نگاه انسان ها را از محدوده زندگی دنیایی فراتر برد و

آنان را با زندگی در آخرت آشنا کرد. ۶

ترجمه آیه: کسی که ایمان بیاورد به خدا و روز قیامت و عمل صالح انجام دهد پس برای آنان نزد خداوند پاداشی است و برای آنها ترسی نیست و غمگین نمی شوند.

تدبر در قرآن (۱)

... مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ

رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ^۲

اشاره به دیدگاه

افراد اعتقاد به معاد

در این آیه به دو اصل اساسی اعتقادی که دو معیار تمدن اسلامی نیز به حساب می آیند، اشاره شده است. آن دو معیار کدام اند؟

معیار اول: اشاره به معیار توحید گرایی

معیار دوم: اشاره به معیار آخرت گرایی

۷) ۳- رسول خدا ﷺ به رسالت برانگیخته شده بود تا جامعه ای بنا نهد که در آن جامعه، به جای حکومت ستمگران و طاغوتیان، ولایت الهی حاکمیت داشته باشد و نظام اجتماعی بر پایه قوانین و دستورات الهی استوار گردد. ۷

۴. برخی از معیارهای تمدن اسلامی را بنویسید؟ پاسخ: ۱. توحید محوری ۲. آخرت گرایی ۳. پذیرش ولایت الهی و نفی

حاکمیت طاغوت ۴. عدالت محوری ۵. ارتقا جایگاه زن و خانواده ۶. خرد ورزی و تعقل گرایی

۵. مهمترین و با اولویت ترین معیار تمدن اسلامی کدام است؟ پاسخ: توحید محوری

۶. در مورد معیارهای معیار توحید محوری و معیار آخرت گرایی توضیح دهید؟

۷. پذیرش ولایت الهی یا اطاعت از خدا و رسول و امامان که از معیارهای اسلامی است را توضیح دهید؟

۸. کدام معیار تمدن اسلامی از دلایل تشکیل حکومت اسلامی و پذیرش ولایت الهی است؟ پاسخ: پذیرش ولایت الهی

۹. خلفای کدام دوره از ولایت الهی خارج شدند؟ پاسخ: خلفای بنی عباس و بنی امیه

ترجمه آیه: ای کسانی که ایمان آورده اید خدا و پیامبرش را اطاعت کنید و صاحبان امر را که از شمایند.

تدبر در قرآن (۲)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ...^۱

آیه اشاره به

ضرورت پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت

اشاره به معیار پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت که از دلایل

تشکیل حکومت

اسلامی است

اشاره دارد

این معیار، یکی از دلایل تشکیل حکومت اسلامی است که در سال گذشته، توضیح داده شد. همچنین گزارشی از خلفای بنی امیه و بنی عباس ارائه و مشخص شد که آنان از دایره ولایت الهی خارج شدند و آنان نه براساس دستورات الهی، بلکه براساس امیال خود حکومت می کردند.

۴- یکی از مهم ترین اهداف پیامبر اکرم ﷺ برپایی جامعه ای عدالت محور بود به طوری که در آن مظلوم بتواند به آسانی حق خود را از ظالم بستاند و امکان رشد برای همه انسان ها فراهم باشد، نه اینکه نعمت ها و ثروت های زمین در انحصار گروهی محدود باشد. پیامبر از هر فرصتی برای رفع تبعیض های طبقاتی حاکم بر نظام جاهلی و برقراری فرهنگ برابری و مساوات در جامعه، کمال استفاده را می نمود. ۱۰ و از هیچ تلاشی در این راه فروگذار نمی کرد.

به طور مثال، به مردم می فرمود: «برترین جهاد، سخن حقی است که انسان در مقابل سلطانی ستمگر

بر زبان آورد.» ۱۱

قرآن کریم، در آنجا که اوصاف نمازگزاران را بیان می کند، یکی از ویژگی های آنها را این گونه ذکر می کند که آنان در مال خود برای محرومان و فقیران نیز حق معینی قرار داده اند^۲ و آنجا که می خواهد تکذیب کنندگان دین را معرفی کند، از کسانی یاد می کند که یتیمان را از خود می رانند و دیگران را به اطعام مساکین تشویق نمی نمایند.^۳

۱۴ (رفتار پیامبر اکرم ﷺ و بیانات قرآن کریم فضایی به وجود آورد که در آن، فاصله طبقاتی و فقر و

بی توجهی به محرومان زشت شمرده می شد و مساوات و قسط، ارزشی والا تلقی می گردید.) ۱۴

۱۰. چهارمین معیار جامعه اسلامی جامعه عدالت محور است آن را توضیح دهید؟

۱۱. برترین جهاد از نظر پیامبر چه چیزی است؟

۱۲. قرآن کریم اوصاف نمازگزاران را چگونه بیان می کند؟

پاسخ: آنان در مال خود برای محرومان و فقیران نیز حق معینی قرار داده اند.

۱۳. بر اساس آیات قرآن کریم، تکذیب کنندگان دین چه ویژگی هایی دارند؟

پاسخ: یتیمان را از خود می رانند و دیگران را به اطعام مساکین تشویق نمی نمایند.

۱۵. با توجه به پیام های مکرر قرآن کریم و سیره و روش رسول خدا، تا مدتی پس از ایشان توجهی به معیار

عدالت محوری وجود داشت. ص غ

تدبیر در قرآن (۳) ترجمه آیه: همانا ما پیامبران خود را با دلایل روشن فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت قیام کنند.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ... ۱

با توجه به این آیه شریفه و عبارات قبل، معیار دیگری از معیارهای موردنظر پیامبر اسلام برای تشکیل تمدن اسلامی را ذکر کنید.

معیار چهارم: اشاره به معیار عدالت محوری

وضعیت این معیار در دوره تمدن اسلامی

با توجه به پیام های مکرر قرآن کریم و سیره و روش رسول خدا ﷺ، تا مدتی پس از ایشان توجهی به این معیار وجود داشت؛ مثلاً در هنگام مواجهه سپاه مسلمانان با سپاه ساسانیان، گفت و گویی میان رستم فرخزاد، فرمانده سپاه یزدگرد سوم با فرمانده سپاه مسلمانان رخ داد که می تواند نشان دهنده توجه به این معیار باشد:

رستم فرخزاد، که مردی جهان دیده و با تجربه بود، وقتی با سپاه مسلمانان برخورد کرد، شب هنگام، سوار بر اسب، روی تپه ای رفت و به ارزیابی آن لشکر پرداخت. با وجود اینکه لشکر مسلمانان را از نظر عده و تجهیزات اندک دید، اما دچار اضطراب عجیبی شد. از تپه فرود آمد و پیکی سوی زهره بن عبدالله - فرمانده لشکر مسلمانان - فرستاد و وی را به مذاکره دعوت کرد. فرمانده آمد و سخنانی میانشان رد و بدل شد.

نکته: گفتگو زهره بن عبدالله با رستم فرخزاد نشان دهنده ی توجه به عدالت در جامعه مسلمین تا مدتی پس از رحلت رسول خدا (ص) است.

رستم به زهره گفت: درباره دین خود سخن بگو.

زهره پاسخ داد: ^{۱۷} پایه آن دو چیز است: گواهی به یگانگی خدا و رسالت محمد ﷺ.

رستم گفت: اینکه عیبی ندارد؛ خوب است، دیگر چه؟

زهره ادامه داد: ^{۱۷} آزاد ساختن بندگان خدا از بندگی انسان ها به سوی بندگی خداوند.

رستم گفت: این هم خوب است، دیگر چه چیزی؟

زهره گفت: ^{۱۷} مردم همه از یک پدر و یک مادر زاده شده اند و همه برادر و خواهر یکدیگرند.

رستم گفت: این نیز خیلی خوب است. اگر ما اینها را بپذیریم شما باز خواهید گشت؟ ^{۱۸}

پاسخ داد: آری، قسم به خدا به سرزمین های شما دیگر قدم نخواهیم گذاشت، مگر برای تجارت.

۱۶. در نبرد مسلمانان با ساسانیان کدام فرماندهان سپاه با هم دیدار و گفتگو کردند؟

پاسخ: رستم فرخزاد فرمانده سپاه یزدگرد سوم ساسانی و از زهره بن عبدالله از مسلمانان

۱۷. زهره بن عبدالله برای رستم فرخزاد دین خود را چگونه معرفی کرد؟

۱۸. رستم فرخزاد به زهره گفت که کدام ویژگی اسلام با آیین و سنت ایرانیان سازگار نیست؟

۱۹. چرا رستم فرخزاد ویژگی برابری و برادری انسان ها را در اسلام با آیین ایرانیان ناسازگار می دانست؟

A: زهرا عبدالله چگونه استدلال کرد که اسلام برای مردم (ایران) نسبت به سایر حکومت ها (ساسانیان) بهتر است؟

رستم گفت: راست می گویی، اما در میان ما مردم ایران، سنتی از زمان اردشیر رایج شده که با دین شما سازگار نیست. کشاورز و پیشه‌ور حق ندارند به طبقه بالاتر روند و از امتیازات آن برخوردار شوند. اگر این طبقات در ردیف اشراف قرار گیرند، پا از گلیم خود درازتر خواهند کرد و با اعیان و اشراف به ستیز برخوانند خواست) ۱۹

زهرا گفت: پس ما برای مردم بهتر از دیگر حکومت‌ها هستیم. ما نمی‌توانیم مثل شما باشیم. ما عقیده داریم که باید امر خداوند را در مورد همه طبقات رعایت کنیم. همه مردم از یک پدر و مادر آفریده شده‌اند و همه با هم برادر و برابرنده) A

۲۰ یکی از اهداف مهم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ارتقای جایگاه خانواده، به‌عنوان کانون رشد و تربیت انسان‌ها و مانع اصلی فساد و تباهی بود. احیای منزلت زن و ارزش‌های اصیل او از عناصر اصلی این برنامه به‌شمار می‌رفت) ۲۱ در آن عصر، زن همچون کالا تلقی می‌شد و از کمترین حقوق فردی و اجتماعی، حتی حق مالکیت برخوردار نبود. تولد دختر در خانواده سرافکنندگی آن خانواده را به دنبال داشت) ۲۲ در چنین شرایطی که زن، از هرگونه احترام و جایگاه محروم شده بود) ۲۳ (رسول خدا صلی الله علیه و آله با گفتار و رفتار خویش انقلابی عظیم در جایگاه خانواده و زن پدید آورد) ۲۴

۲۴) آن حضرت به یاران خود می‌فرمود: هیچ مردی نیست که زنی از محارم خود را شاد کند، مگر آنکه خداوند، روز قیامت او را شاد خواهد کرد) ۲۴

وقتی به ایشان می‌گفتند کسی دختردار شده است، می‌فرمود: دختران چه فرزندان خوبی هستند، سرشار از لطف، آماده کمک به پدر و مادر، انس گیرنده، باعث برکت، ریزین، هنرمند و ظریف کار) ۲۳ (رفتار ایشان با دخترشان، حضرت فاطمه علیها السلام برای جامعه آن روز و نیز امروز بسیار آموزنده است. به‌طور مثال، خانه حضرت فاطمه علیها السلام و خانه پدر کنار یکدیگر بود. بین این دو خانه یک حیاط خلوت کوچک قرار داشت که در آن دو پنجره روبه‌روی هم، خانه پدر و دختر را به یکدیگر مرتبط می‌ساخت. هر صبح پدر دریچه پنجره را می‌گشود و به دخترش سلام می‌کرد. هرگاه قصد سفر داشت، در منزل فاطمه علیها السلام را می‌زد و با او خداحافظی می‌کرد. هرگاه نیز که از سفر برمی‌گشت، فاطمه علیها السلام اولین کسی بود که پیامبر صلی الله علیه و آله به سراغش می‌آمد و حال او را می‌پرسید) ۲۴

۲۰. جایگاه ممتاز خانواده و احیای مقام و منزلت زن که یکی از معیارهای اسلامی است را توضیح دهید؟

۲۱. مقام و منزلت زن در قبل از اسلام چگونه بود؟

۲۲. رسول خدا (ص) با ..... و ..... انقلابی عظیم در جایگاه خانواده و زن پدید آورد. پاسخ: گفتار - رفتار

۲۳. وقتی کسی دختردار می‌شد پیامبر (ص) چه چیزی را در مورد دختران بیان می‌نمود؟

۲۴. رسول خدا (ص) با گفتار و رفتار خویش خانواده و زن را به جایگاه بالایی رساند. مثال و نمونه‌هایی را ذکر کنید؟

۲۵. پیامبر اکرم (ص) از کدام زنان، به عنوان بهترین زنان جهان نام برد؟

۲۶. پیامبر (ص) همواره درباره حضرت فاطمه چه می فرمود؟

پیامبر ﷺ همواره دست دخترش را می بوسید و درباره او می فرمود:

۲۵ (-) بهترین زنان جهان چهار تن اند: مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه (ع) ۲۵

۲۶ (-) خداوند از خشنودی فاطمه خشنود و از خشمش به خشم می آید. ۲۶

- فاطمه پاره ای از تن من است، هر که او را بیازارد مرا آزرده است و هر کس مرا بیازارد، خدا را

آزرده است. ۲۶

به طور کلی، در خانواده پیامبر، زنان، پا به پای مردان، تاریخ را رقم زده اند:

۲۷ (-) خدیجه (ع) حامی بزرگ پیامبر ﷺ در دوران اولیه و بسیار سخت بعثت؛

فاطمه (ع) همراه پدر و حامی بزرگ همسرش علی (ع)؛

و زینب (ع) در کنار برادر و پیام رسان نهضت عاشورا) ۲۷

در عین حال، این خانواده الگوی تمام عیار عفاف، حیا و پوشش اسلامی بودند (تا به دیگر مؤمنین پیاموزند که توجه به مقام و منزلت زن به معنی بی بند و باری، نگاه ایزاری به او و متزلزل ساختن بنیان خانواده نیست) B

ترجمه آیه: و از نشانه های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد؛ در این نشانه هایی است برای گروهی که تفکر می کنند!

تدبر در قرآن (۴)

با تفکر در این آیه معیار پنجم تمدن اسلامی را ذکر کنید.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ^۵

معیار پنجم: اشاره به معیار ارتقا جایگاه زن و خانواده

وضعیت این معیار در دوره تمدن اسلامی

۲۸ (-) با توسعه سرزمین های اسلامی و شکل گیری حکومت هایی که پیامبر و یارانش را اسوه و سرمشق خود قرار نمی دادند، بار دیگر برخی از رفتارهای جاهلی نسبت به زن پدیدار شد. حاکمان بنی امیه و بنی عباس و بسیاری دیگر از حاکمانی که در سرزمین های اسلامی بودند، حرمسرا تشکیل دادند و زنان

B: چرا خداوند خانواده پیامبر را الگوی تمام عیار عفاف، حیا و پوشش قرار داد؟

۲۷. در خانواده پیامبر (ص) چه زنانی پا به پای مردان تاریخ را رقم زده اند نقش شان را بنویسید؟

۲۸. عوامل پیدایش رفتار جاهلی نسبت به زن بعد از رحلت پیامبر را بنویسید؟

C : در زمان خلفای بنی امیه و بنی عباس موقعیت زن و خانواده در تمدن اسلامی بسیار برتر از اروپا و سایر نقاط جهان

بود. ص غ
زیادتی را به دربار خود آوردند و حقوق الهی آنان را نادیده گرفتند. با وجود این، موقعیت زن و خانواده در تمدن اسلامی بسیار برتر از موقعیت زن در اروپا و سایر مناطق جهان بود.

۲۹ (زنان حق مالکیت و کار داشتند، دسترنج آنها به خودشان تعلق داشت و در اختیار همسر یا پدر قرار نمی گرفت،^۱ به همین جهت می توانستند ثروت خود را وقف امور عام المنفعه کنند. بسیاری از موقوفه های قدیمی کشور ما مربوط به زنان خیری است که ثروت خود را وقف امور خیریه کرده اند.^۲ تحصیل برای زنان آزاد بود و اندیشمندان بزرگی از زنان در جهان اسلام پیدا شدند که قبلاً سابقه نداشت.)^۳ قرآن کریم، اصولاً تلقی درجه دوم بودن زن را به شدت نفی کرد و با اینکه در آن عصر و حتی تا همین دوره های اخیر، در اروپا زن را براساس تورات، موجود درجه دوم تلقی می کردند،^۴ آیات قرآنی با این نگاه مبارزه کرد.

۳۲ (رسول خدا ﷺ دعوت خود را در جامعه ای جاهلی آغاز کرد که نشانه هایی بسیار اندک از تعقل و تفکر و دانایی داشت. آن جامعه سرشار از خرافات و مظاهر جهل بود. شعر می سرودند، اما برای شراب، شکار، غارت، عشق حیوانی و بت پرستی. برای آمدن باران آتش می افروختند. شتر سالم را با آهن حرارت دیده داغ می زدند تا شتر دیگری که مریض است بهبود یابد. گفته اند در میان این مردم فقط هفده نفر بودند که خواندن و نوشتن می دانستند.)^{۳۲}

پیامبر اکرم ﷺ آمد تا این جامعه را متحول کند و مردم را به سوی زندگی مبتنی بر تفکر و علم سوق دهد. اولین آیاتی که بر رسول خدا ﷺ نازل شد و آغازگر رسالت وی بود، درباره دانش و آموختن بود.^۵ دعوت به تفکر، تعقل، تدبیر و خردورزی در جای جای این کتاب آسمانی مشاهده می شود.^{۳۴} نزول تدریجی آیات قرآن کریم و دعوت مکرر این کتاب به خردورزی و دانش از یک طرف و تشویق های دائمی رسول خدا ﷺ از طرف دیگر، سد جاهلیت و خرافه گرایی را شکست و یکی از جاهل ترین جوامع آن روز را مشتاق علم ساخت.)^{۳۴} رسول خدا ﷺ نه تنها همه را دعوت به علم آموزی کرد، بلکه آموختن علم را برای مردم واجب دانست و فرمود: «طلب علم بر هر مرد و زن مسلمان واجب است.»^۶

۳۰. قرآن کریم، اصولاً تلقی درجه دوم بودن زن را به شدت نفی و با آن مبارزه کرد. ص غ

۳۱. تا همین دوره های اخیر، در اروپا زن را براساس تورات، موجود درجه دوم تلقی می کردند. ص غ

۳۲. جامعه قبل از اسلام از نظر علم تفکر و تعقل در چگونه وضعی قرار داشت؟

۳۳. اولین آیاتی که بر پیامبر نازل شد و آغازگر رسالت وی بود در چه مورد بود و به کدام یک از معیارهای اسلامی

اشاره دارد؟ پاسخ: درباره دانش و آموختن - به معیار خرد ورزی و تعقل گرایی اشاره دارد.

۳۴. پیامبر چگونه سد جاهلیت و خرافه گرایی را شکست؟

۳۵. از دیدگاه پیامبر طلب علم و دانش بر زن و مرد مسلمان چه حکمی دارد؟

پاسخ: واجب است.

۳۶. به فرموده ی پیامبر (ص) کسی که دوست می دارد نگاهش به چهره ی کسانی افتد که از آتش دوزخ در امان اند به چه کسانی بنگرد؟ پاسخ: به جویندگان علم

آن حضرت روزی به یارانش فرمود: «کسی که دوست می دارد نگاهش به چهره ی کسانی افتد که از آتش دوزخ در امان اند، به جویندگان علم بنگرد. سوگند به کسی که جان من در دست قدرت اوست، هر شاگردی که برای تحصیل علم [نه به قصد شهرت و نه برای تظاهر و تفاخر]، به خانه عالمی رفت و آمد کند. (در هر گامی، ثواب و پاداش عبادت یک ساله عابد برای او منظور می گردد و برای هر قدمی که در این مسیر می نهد، شهر آبادی در بهشت برای او آماده می سازند. بر روی زمین که راه می رود، زمین نیز برای او طلب آموزش می کند...» (۳۷)

به این واقعه توجه کنید که هم بیانگر منزلت علمی و بینش روشن حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است و هم توجه به معرفت و تفکر را نشان می دهد:

زنی نزد فاطمه زهرا علیها السلام آمد و گفت مادری دارم که در باب نماز سؤال هایی دارد، اما چون بیمار است مرا نزد شما فرستاد تا آن سؤال ها را مطرح سازم. حضرت فاطمه علیها السلام به پرسش های آن زن پاسخ داد. زن از این فرصت مناسب استفاده کرد و سؤال دیگری را مطرح ساخت. آن حضرت پاسخ آن را نیز بیان فرمود. همین گونه، آن زن پرسش های متعددی را در میان می گذاشت و حضرت زهرا علیها السلام، به تمام سؤالات جواب های لازم را می داد تا تعداد سؤال ها به ۱۰ رسید. زن از کثرت سؤال ها احساس شرمندگی کرد و گفت: بیش از این مزاحم شما نمی شوم.

صدیقه کبری علیها السلام، در حالتی که نشان می داد هیچ منتی بر او ندارد، فرمود: «هر سؤالی که به نظرت می آید، بپرس.» و سپس برای تشویق وی فرمود: «اگر فردی در مدت یک روز باری سنگین را به دوش کشیده، آن را به بالای بام حمل کند و در ازای آن حق الزحمه ای معادل هزار سکه طلا دریافت کند، با توجه به این مزد، آیا آن کار برای او سخت خواهد بود؟» زن پاسخ داد: خیر.

حضرت فاطمه علیها السلام فرمود: «من هم کارگزارم و خود را خادم خداوند قرار داده ام. مزد من در برابر هر سؤالی که پاسخ دهم، از مجموع مرواریدهایی که فاصله ی میان زمین و آسمان را پر کند بیشتر است. پس سزاوار است که از پرسش های تو احساس رنج و زحمت نکنم.»^۱

۳۷. به فرموده ی پیامبر (ص) هر شاگردی که برای تحصیل علم [نه به قصد شهرت و نه برای تظاهر و تفاخر] به خانه ی عالمی رفت و آمد کند چه ثوابی نصیب او می شود؟

۳۸. حضرت فاطمه فرمود: «من هم کارگزارم و خود را خادم خداوند قرار داده ام. مزد من در برابر هر سؤالی که پاسخ دهم، از مجموع مرواریدهایی که فاصله ی میان زمین و آسمان را پر کند بیشتر است. پس سزاوار است که از پرسش های تو احساس رنج و زحمت نکنم» این سخن به کدام یک از معیارهای تمدن اسلامی اشاره دارد؟

پاسخ: معیار خردگرایی و عدم اختصاص علم به یک طبقه یا قشر خاص.

۳۹. چه چیزی سبب علاقه ی مسلمانان به علم و دانش شد؟ پاسخ: تلاش پیامبر اکرم (ص) و پیشوایان ما

۴۰. نقش و فایده و ثمره ی معیار خرد ورزی و عقل گرایی در تمدن اسلامی را بنویسید؟

ترجمه آیه: بگو: «آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمی دانند یکسانند؟! تنها خردمندان متذکر می شوند!»

تدبیر در قرآن (۵)

... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

با توجه به این آیه شریفه و عبارات قبل، معیار دیگری از تمدن مورد نظر پیامبر اسلام را ذکر کنید:
معیار ششم: اشاره به معیار خرد ورزی و تعقل گرایی

وضعیت این معیار در دوره تمدن اسلامی

تلاش پیامبر اکرم ﷺ و پیشوایان ما سبب علاقه مسلمانان به علم و دانش شد، به طوری که توجه نیاکان ما به اندیشه و تفکر و ارزشمندی علم روزافزون شد و ثمرات آن در تمدن اسلامی مشاهده گردید. مثلاً^{۴۰} نیاکان ما در جهان اسلام توانستند علوم و دانش بشری را از چند شاخه محدود به پانصد شاخه برسانند^۲ و این، به معنای توسعه زیاد علم بود که ناچار بودند آن را شاخه شاخه کنند و به صورت تخصصی بدان پردازند. شوق و علاقه آنان به دانش سبب شد که در بسیاری شهرها در

معلول

علت

کنار هر مسجد، مدرسه ای نیز بنا کنند^۳ (۴۰)

۴۱) یکی از بزرگ ترین دانشمندان در تمدن اسلامی ابن سینا بود که به حق، آثار وی

یکی از عوامل اصلی تحول اندیشه در اروپا و توجه بیشتر اروپاییان به تفکر فلسفی و دانش طبیعی محسوب می شود.

کتاب «شفای بوعلی یک دایرة المعارف در منطق، ریاضیات، علوم طبیعی و فلسفه است و بخش فلسفی آن هنوز هم از مهم ترین کتاب های فلسفی جهان

محسوب می شود» (۴۱)

ملاصدرا، فیلسوف بزرگ اسلامی درباره هماهنگی میان دین و تفکر عقلی

۴۲) می گوید: «نمی شود قوانین این دین بر حق الهی، که چون خورشید روشن و

درخشان است، با دانش استدلالی یقینی مخالفت داشته باشد. نیست باد آن فلسفه ای که قوانینش با کتاب قرآن و سنت رسول خدا ﷺ و ائمه اطهار

مطابقت نداشته باشد.» (۴۲)

۴۱. ابوعلی سینا که بود؟

۴۲. ملاصدرا فیلسوف بزرگ اسلامی درباره هماهنگی میان دین و تفکر عقلی چه می گوید؟

۴۳. در تمدن اسلامی در قرون اولیه، در امور مربوط به بهداشت و سلامت وضع مسلمانان چگونه بود؟

۴۴. یکی از ویژگی های فرهنگ علمی دوره اسلامی کدام بود؟ مثال بزنید.

۴۳) در تمدن اسلامی، در قرون اولیه، در امور مربوط به بهداشت و سلامتی، وضع مسلمانان بسیار درخشان بود؛ اگر شرایط قبل از اسلام را در نظر بگیریم، یا اوضاع دوره شکوفایی تمدن اسلامی را با اروپا، که هنوز حتی با حمام آشنا نبودند مورد توجه قرار دهیم، درمی یابیم که چگونه دستورات ساده ای مانند وضو و غسل و دیگر آموزه های بهداشتی اسلام مانند طهارت و نجاست و نیز دستورات پیشوایان دین در مورد سلامتی و درمان^۲، دنیای اسلام را متحول کرد. (۴۳)

۴۴) یکی از ویژگی های فرهنگ علمی دوره اسلامی منحصر نبودن تحصیل علم به طبقه یا قشری خاص بود. در همان زمان رسول خدا ﷺ زنان به حضور ایشان می رسیدند و سؤال های علمی خود را طرح می کردند. حضرت فاطمه رضی الله عنها یک کلاس علمی تشکیل داده بود و زنان مدینه برای علم آموزی در آن شرکت می کردند. برخی از همسران رسول خدا ﷺ نیز جزو راویان حدیث به شمار می روند. (۴۴)

تکمیل

اکنون که معیارها را استخراج کرده اید، به ترتیب اولیاتی که خودتان تشخیص می دهید، آنها را در ردیف های شماره یک تا شش قرار دهید.

- ۱-..... ۲-..... ۳-.....
- ۴-..... ۵-..... ۶-.....

حسین عیسی پوره
منطقه برداشت در فصول

برداشت (۱)

متن صفحه بعد گزیده شده از چندین کتاب است که توسط دانشمندان مسلمان و غیرمسلمان درباره علم در تمدن اسلامی نوشته شده است. پس از مطالعه آن، به سؤال هایی که در پایان مطرح شده است، پاسخ دهید. (محتوای این متن فقط برای پاسخ به سؤال های پایانی است و نیازی به حفظ کردن آنها نیست و در هیچ امتحانی نباید از آنها سؤال داده شود.)

۱- ویل دورانت در کتاب تاریخ تمدن می گوید: «چون به طور کلی در تعالیم مسیحیت سخن از نکوهش بدن و ترک آن بود، رعایت اصول بهداشتی، در بردارنده اجر و پاداشی نبود... یکی از ثمرات جنگ های صلیبی، رواج حمام های عمومی در اروپا به تقلید از گرمابه های مسلمانان بود... در فرانسه مردم در حیاطها، روی پلکانها و از بالای خانه ها، حتی در کاخ لوور، ادرار می کردند. بعد از بروز طاعونی در سال ۱۵۳۱م، به موجب فرمانی مخصوص، به عموم مالکان و خانه داران پاریسی، اخطار داده شد که برای هر خانه مستراحی احداث کنند، لکن اکثر مردم زیر بار نرفتند» تاریخ تمدن، ج ۴، ص ۱۱۲۵.

۲- برخی از این دستورات در مجموعه هایی مانند «طب الصادق» علیه السلام و «طب الرضا» علیه السلام گردآوری شده اند.